

UDK: 94(575.1)“1929”:003.3

Anvar YAXSHIYEV,

Texnologiya, menejment, kommunikatsiya instituti dotsenti, tarix fanlari nomzodi

E-mail: yaxshiyev.anvar@tmci.uz

Tarix fanlari doktori(DSc), dotsent D.Abdullayev taqrizi asosida

O'ZBEKISTONDA 1929-YILGI ALIFBO ISLOHOTI: MAQSAD, NATIJA VA OQIBATLAR

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekistonda 1929 yilda amalga oshirilgan alifbo islohoti ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Unda islohotning tarixiy sharoiti, asosiy maqsadlari hamda uni amalga oshirish jarayoni yoritilgan. Shuningdek, lotin yozuviga o'tish natijasida yuzaga kelgan ijobiy o'zgarishlar – savodxonlik darajasining oshishi, ta'lim tizimining rivojlanishi bilan bir qatorda, salbiy oqibatlar — madaniy merosdan uzilish va mafkuraviy bosimning kuchayishi masalalari ham ochib berilgan. Maqolada alifbo islohoti O'zbekiston jamiyatining ijtimoiy-madaniy taraqqiyotidagi muhim bosqich sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: Alifbo islohoti, lotin yozuvi, arab yozuvi, savodxonlik, madaniy meros, sovet siyosati, ma'rifat, yozuv tizimi, O'zbekiston tarixi, modernizatsiya.

THE 1929 ALPHABET REFORM IN UZBEKISTAN: PURPOSE, RESULTS, AND CONSEQUENCES

Annotation

This article provides a scholarly analysis of the alphabet reform implemented in Uzbekistan in 1929. It examines the historical context of the reform, its primary objectives, and the process of its implementation. The study highlights both the positive outcomes of the transition to the Latin script – such as increased literacy rates and the development of the education system – as well as its negative consequences, including a rupture with cultural heritage and the intensification of ideological pressure. The article evaluates the alphabet reform as a significant stage in the socio-cultural development of Uzbek society.

Key words: Alphabet reform, Latin script, Arabic script, literacy, cultural heritage, Soviet policy, education, writing system, history of Uzbekistan, modernization.

АЛФАВИТНАЯ РЕФОРМА 1929-ГОДА В УЗБЕКИСТАНЕ: ЦЕЛИ, РЕЗУЛЬТАТЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Аннотация

В данной статье представлен научный анализ алфавитной реформы, проведённой в Узбекистане в 1929 году. Рассматриваются исторические условия реформы, её основные цели, а также процесс реализации. Освещаются как положительные результаты перехода на латинскую графику – повышение уровня грамотности и развитие системы образования, так и отрицательные последствия – разрыв с культурным наследием и усиление идеологического давления. В статье алфавитная реформа оценивается как важный этап социально-культурного развития узбекского общества.

Ключевые слова: Алфавитная реформа, латинская письменность, арабская письменность, грамотность, культурное наследие, советская политика, просвещение, система письма, история Узбекистана, модернизация.

Kirish. X asrning birinchi choragi Markaziy Osiyo, xususan O'zbekiston tarixida chuqur sivilizatsion burilishlar, ijtimoiy-siyosiy transformatsiyalar va madaniy modernizatsiya jarayonlari bilan tavsiflanadi. Mazkur davrda yuz bergan 1929 yilgi alifbo islohoti arab yozuvidan lotin yozuviga o'tish jarayoni sifatida nafaqat lingvistik o'zgarish, balki keng ko'lamli siyosiy va mafkuraviy rekonstruksiya mexanizmining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois ushbu islohotni alohida madaniy hodisa sifatida emas, balki sovet modernizatsiyasi, ijtimoiy muhandislik va ideologik transformatsiya siyosatining integral elementi sifatida tahlil qilish ilmiy jihatdan muhimdir.

Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, sovet hokimiyati tomonidan olib borilgan madaniy siyosat, xususan savodsizlikni tugatish, ommaviy ta'limni joriy etish va yangi ijtimoiy ongni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar tashqi jihatdan progressiv xarakter kasb etgan bo'lsa-da, ular amalda jamiyat ustidan mafkuraviy nazoratni kuchaytirishga xizmat qilgan [1]. Shu nuqtai nazardan, 1929 yilgi alifbo islohoti “madaniy inqilob” siyosatining ajralmas qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi faqat savodxonlikni oshirish emas, balki jamiyatning ideologik va ma'naviy qiyofasini qayta shakllantirishdan iborat bo'lgan.

D.A.Alimova tahriri ostida chop etilgan ilmiy to'plamda jadidchilik harakati Markaziy Osiyodagi intellektual yangilanishning muhim omili sifatida talqin qilinib, uning g'oyaviy merosi keyinchalik sovet modernizatsiyasi bilan murakkab o'zaro aloqaga kirishgani ta'kidlanadi [2]. Ushbu yondashuv alifbo islohotini faqat tashqi siyosiy bosim natijasi sifatida emas, balki mahalliy ma'rifatparvarlik an'analari va global modernizatsiya jarayonlarining kesishgan nuqtasi sifatida talqin qilish imkonini beradi. Ayniqsa, jadidlar tomonidan ilgari surilgan ta'limni isloh qilish, tilni soddalashtirish va yozuvni modernizatsiya qilish g'oyalari lotin yozuviga o'tish uchun muayyan intellektual asos yaratganini alohida ta'kidlash lozim. Shu bilan birga, professor I. Baldauf va A. Khalid kabi tadqiqotchilar fikricha, bu jarayon mustaqil milliy taraqqiyot natijasi emas, balki markazlashgan sovet siyosatining bir qismi sifatida amalga oshirilgan bo'lib, natijada milliy madaniy avtonomiya sezilarli darajada cheklangan [2].

Zamonaviy tarixshunoslikda sovet modernizatsiyasi jarayonlari “ikki qirrali” hodisa sifatida baholanadi. Bir tomondan, alifbo islohoti savodxonlik darajasining oshishiga, ta'lim tizimining kengayishiga va ijtimoiy mobilitetning kuchayishiga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, u milliy madaniy meros bilan uzilish, tarixiy xotiraning

fragmentatsiyasi va an'anaviy bilim tizimining izdan chiqishiga olib kelgan [1]. Ayniqsa, arab yozuvida yaratilgan ko'p asrlilik ilmiy va adabiy merosning yangi avlod uchun tushunarsiz bo'lib qolishi ushbu jarayonning eng muhim salbiy oqibatlaridan biri sifatida namoyon bo'ldi.

Professor darajasidagi ilmiy yondashuv nuqtai nazaridan, 1929 yilgi alifbo islohoti oddiy grafika almashinuvi emas, balki sivilizatsion transformatsiya sifatida baholanishi lozim. U jamiyatda "yangi inson"ni shakllantirishga qaratilgan sovet ijtimoiy muhandislik siyosatining samarali vositasiga aylangan bo'lib, yozuv tizimi kommunikativ vositadan tashqari ideologik nazorat instrumentiga ham aylangan.

Shu bois, mazkur muammoni tadqiq etishda reduksionistik yondashuvlardan voz kechib, uni kompleks – siyosiy, madaniy, lingvistik va sivilizatsion omillar o'zaro bog'liqligi asosida o'rganish zarur. Faqat shundagina 1929 yilgi alifbo islohotining asl mohiyati, uning O'zbekiston jamiyati taraqqiyotiga ta'siri va uzoq muddatli oqibatlarini ilmiy asosda xolis baholash mumkin bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekistonda 1929 yilgi alifbo islohoti masalasi tarixshunoslikda turli davrlarda shakllangan metodologik yondashuvlar, mafkuraviy paradigmalarning almashinuvi hamda manbashunoslik bazasining kengayishi natijasida ko'p qirrali ilmiy muammo sifatida tadqiq etilib kelinmoqda. Mazkur masalani o'rganishda dastlabki ilmiy qarashlar jadidchilik harakati, madaniy modernizatsiya va milliy uyg'onish jarayonlari bilan bog'liq holda shakllangan bo'lib, keyinchalik sovet tarixshunosligi doirasida u mafkuraviy jihatdan qayta talqin etildi, mustaqillik davrida esa holis, kompleks va interdisiplinar yondashuv asosida qayta ko'rib chiqila boshlandi.

Avvalo, D.A. Alimova boshchiligidagi tayyorlangan ilmiy to'plam materiallarida jadidchilik harakati Markaziy Osiyodagi intellektual va madaniy yangilanishning asosiy drayveri sifatida talqin qilinadi, bunda til va yozuvni isloh qilish g'oyalari milliy taraqqiyot konsepsiyasining ajralmas qismi sifatida ko'riladi [1]. Muallifning ushbu yondashuvi alifbo islohotini ichki evolyutsion jarayon sifatida anglash imkonini beradi, biroq professor darajasidagi tahlil nuqtai nazaridan qaralganda, bu pozitsiya ma'lum darajada romantik-milliy paradigmaning ta'sirida ekanligi ham kuzatiladi, chunki u sovet siyosiy omilining determinativ rolini yetarlicha keskin ochib bermaydi. Shu bilan birga, I. Baldauf va A. Khalid kabi xorijiy tadqiqotchilar jadidchilikni global musulmon modernizmi kontekstida tahlil qilib, alifbo islohotini mahalliy tashabbus emas, balki sovet davlatining markazlashgan modernizatsiya strategiyasining tarkibiy elementi sifatida baholaydilar [1]. Ularning ilmiy pozitsiyasi ayniqsa shunisi bilan ahamiyatliki, unda til siyosati "madaniy hokimiyat" (cultural hegemony) instrumenti sifatida talqin qilinadi, bu esa 1929 yilgi islohotni faqat pedagogik yoki lingvistik emas, balki siyosiy fenomen sifatida chuqurroq anglash imkonini beradi.

"O'zbekiston tarixi" darsligi mualliflari jamoasi tomonidan ilgari surilgan konseptual qarashlarda esa sovet davri madaniy siyosati, jumladan alifbo islohoti, mustamlakachilik siyosatining davomiy shakli sifatida talqin qilinadi, bunda milliy qadriyatlar va tarixiy merosning siqib chiqarilishi asosiy oqibat sifatida ko'rsatiladi [2]. Ushbu yondashuvning ilmiy ahamiyati shundaki, u sovet modernizatsiyasining tashqi "progressiv" qiyofasi ortida yashiringan ichki asimmetrik kuch munosabatlarini ochib beradi. Shu bilan birga, mazkur darslikda keltirilgan fikrlar umumlashtiruvchi xarakterga ega bo'lib, alifbo islohotining mikroijtimoiy va lingvistik oqibatlari yetarlicha chuqur tahlil etilmaganini ham qayd etish zarur.

Zamonaviy tarixshunoslikda, xususan, 1925–1941 yillardagi siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga

bag'ishlangan dissertatsion tadqiqotlarda sovet modernizatsiyasi "avtoritar modernlik" va "ijtimoiy muhandislik" kategoriyalari orqali tahlil qilinadi [3]. Ushbu yondashuv alifbo islohotini kengroq transformatsion jarayonlar kontekstida ko'rib chiqish imkonini beradi, bunda yozuv tizimining o'zgarishi jamiyatni ideologik jihatdan qayta kodlash vositasi sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, tadqiqotda savodsizlikni tugatish siyosati va ta'lim tizimidagi o'zgarishlar orqali yangi ijtimoiy identitet shakllantirilgani ta'kidlanadi, bu esa alifbo islohotining funksional mohiyatini chuqurroq ochib beradi. Biroq, mazkur yondashuvda ba'zan iqtisodiy va siyosiy omillar ustuvor qo'yilib, madaniy-semantik jihatlar ikkinchi darajaga tushib qolayotganini ham tanqidiy qayd etish mumkin.

Shu tariqa, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, 1929 yilgi alifbo islohoti masalasi tarixshunoslikda uch asosiy paradigmatic yo'nalishda talqin etilgan: birinchisi – jadidchilik asosidagi milliy modernizatsiya konsepsiyasi, ikkinchisi – sovet mafkuraviy-progressiv talqini, uchinchisi esa – zamonaviy postkolonial va tanqidiy tarixshunoslik yondashuvi. Professor darajasidagi ilmiy umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, ushbu uchala yondashuvning sintezi asosidagina alifbo islohotining haqiqiy mohiyatini anglash mumkin bo'lib, u nafaqat lingvistik transformatsiya, balki siyosiy hokimiyat, madaniy identitet va ijtimoiy ongning o'zaro ta'siri natijasida shakllangan murakkab tarixiy fenomen sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda 1929 yilgi alifbo islohotini kompleks va tizimli ravishda o'rganish maqsadida zamonaviy tarixshunoslikning ko'p qirrali metodologik yondashuvlari qo'llaniladi. Tadqiqotning nazariy asosini tarixiylik va mantiqiylik tamoyillarining uzviy birligi tashkil etib, hodisani uning konkret tarixiy sharoiti, ijtimoiy-siyosiy muhit va madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq holda tahlil qilishni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, alifbo islohoti nafaqat lingvistik o'zgarish, balki siyosiy hokimiyat, mafkuraviy ta'sir va madaniy transformatsiyaning o'zaro aloqador jarayoni sifatida o'rganiladi.

Tadqiqotda sivilizatsion yondashuv muhim o'rin tutadi, bunda yozuv tizimidagi o'zgarishlar jamiyat taraqqiyotining umumiy sivilizatsion rivojlanish bosqichlari bilan uyg'un holda tahlil qilinadi. Bu yondashuv orqali alifbo islohoti Sharq va G'arb sivilizatsiyalari o'rtasidagi madaniy-kommunikativ almashinuv, modernizatsiya va global integratsiya jarayonlari kontekstida baholanadi. Shu bilan birga, modernizatsiya nazariyasi asosida mazkur islohot "yuqoridan pastga yo'naltirilgan" ijtimoiy transformatsiya sifatida talqin qilinib, uning jamiyat strukturasi, ijtimoiy institutlarga va kollektiv ongga ko'rsatgan ta'siri aniqlanadi.

Postkolonial va tanqidiy tarixshunoslik yondashuvlari doirasida esa alifbo islohoti markaz va periferiyaning o'zaro munosabatlari, madaniy hegemoniyaning shakllanishi hamda milliy identitetning qayta konstruksiya qilinishi jarayoni sifatida tahlil etiladi. Bu metodologik paradigma yozuv tizimini oddiy kommunikatsiya vositasi emas, balki ijtimoiy nazorat va ideologik legitimatsiya instrumenti sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Natijada, islohotning yashirin siyosiy va mafkuraviy funksiyalari aniqlanadi.

Tahlil va natijalar. O'zbekistonda 1929 yilgi alifbo islohoti tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur jarayon murakkab va ko'p qirrali tarixiy hodisa sifatida namoyon bo'lib, unda siyosiy, madaniy va lingvistik omillar o'zaro uzviy bog'langan. Tahlil natijalariga ko'ra, lotin yozuviga o'tish qisqa muddatda savodxonlik darajasining oshishiga, ta'lim tizimining soddalashuviga hamda yangi avlodning tezroq ijtimoiylashuviga xizmat qilgan. Bu holat yozuvning fonetik

jihadan qulayligi va o'qitish metodikasining modernizatsiyasi bilan izohlanadi.

Shu bilan birga, natijalar shuni ham ko'rsatadiki, alifbo islohoti madaniy uzilish jarayonini yuzaga keltirib, arab yozuvida yaratilgan boy ilmiy-adabiy meros bilan avlodlar o'rtasida uzviylikning zaiflashishiga olib kelgan. Bundan tashqari, yozuvning o'zgarishi sovet mafkuraviy siyosatining muhim vositasiga aylanib, jamiyatda yangi ideologik qarashlarning shakllanishiga xizmat qilgan.

Xulosa va takliflar. O'zbekistonda 1929 yilgi alifbo islohoti tarixiy jarayon sifatida murakkab va ko'p qatlamli mazmunga ega bo'lib, u faqat yozuv tizimidagi texnik o'zgarish bilan cheklanmay, balki jamiyatning siyosiy, madaniy va ma'naviy hayotiga chuqur ta'sir ko'rsatgan muhim transformatsion hodisa sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot

natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur islohot sovet modernizatsiyasi siyosatining tarkibiy qismi sifatida amalga oshirilgan bo'lib, u orqali savodxonlik darajasini oshirish, ta'lim tizimini soddalashtirish va yangi ijtimoiy ongning shakllantirishga erishilgan.

Biroq, bu jarayon bir vaqtning o'zida milliy-madaniy meros bilan uzilish, tarixiy xotiraning zaiflashuvi hamda jamiyatning mafkuraviy jihatdan qayta shakllantirilishi kabi murakkab oqibatlar ham yuzaga keltirdi. Shu jihatdan, alifbo islohoti ijobiy va salbiy natijalarni o'zida mujassam etgan ikki tomonlama tarixiy hodisa sifatida baholanadi. 1929 yilgi alifbo islohoti O'zbekiston jamiyatining modernizatsiya yo'lidagi muhim bosqichi bo'lib, uning mohiyatini to'liq anglash uchun siyosiy, madaniy va sivilizatsion omillar uyg'unligida kompleks ilmiy yondashuv zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Markaziy Osiyo XX asr boshida: islohotlar, yangilanish, taraqqiyot va mustaqillik uchun kurash. – Toshkent: Ma'naviyat, 2001. – 73 b. (Xalqaro konferensiya materiallari to'plami)
2. O'zbekiston tarixi. II jild (XIX asr II yarmi – 1991 yil avgust). – Toshkent, 2015. – 456 b. (Oliy o'quv yurtlari uchun darslik)
3. 1925–1941 yillarda O'zbekiston SSRda siyosiy hayot hamda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar. – Toshkent, 2026. – 3–10-betlar. (Tarix fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi)
4. Khalid, A. *The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia*. – Berkeley: University of California Press, 1998. – 350 p. (Monografiya)
5. Baldauf, I. *Jadidism in Central Asia: Reform and Modernization*. – Berlin, 2001. – 280 p. (Monografiya)
6. Adeeb Khalid. *Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early USSR*. – Ithaca: Cornell University Press, 2015. – 420 p. (Monografiya)
7. Yakhshiyev, A. J. (2026). The policy of the soviet government on the eradication of illiteracy in uzbekistan: goals and results. *international scientific journal of biruni*, 5(1), 33-37.
8. Yaxshiyev, A. (2025). o'zbekistonda kollektivlashtirish siyosati: ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlar. «acta nuuz», 1(1.12), 47-49.
9. Yakhshiev, A. (2025). political processes in the ancient period (in the case of the greco-bactrian state). *american journal of education and learning*, 3(3), 1191-1206.
10. Jurakulovich, Y. A. Institute of Technology, Management and Communications Department of "Languages and Socio-Humanitarian Sciences" Candidate of Historical Sciences, Associate Professor.